

né nie je možné, keď ide o atómovú hmotu. V atómovej fyzike nemôžeme nikdy hovoriť o prírode bez toho, aby sme zároveň nehovorili o sebe samých“ (1975: 68-69).

F. Caprom a ďalšími filozofujúcimi prírodovedcami predstavovaný „nový spiritualizmus“ (koncipovaný buď v optimistickejšom duchu alebo v „kassandrovsom“ duchu), je budovaný ako eklektická zmes orientálneho mysticismu, taoizmu, budhizmu, spirituálne pretraktovanej ekológie a modernej kozmológie. V najvšeobecnejšom význame sa reprezentanti tohto koncepčného modelu ekologického myslenia usilujú o duchovnú jednotu, harmóniu, systematické, holistické a univerzalistické poňatie človeka, duše, sveta a kozmu budovaného na uvedených svetonázorových a vedeckých základoch.

KAPITOLA 3.

ETICKÉ IMPLIKÁCIE VEDY A TECHNIKY TVÁROU V TVÁR SÚČASNEJ EKOLOGICKEJ SITUÁCII

3.1. Čo je technika – čo technika znamená

Pokiaľ vychádzame z predpokladu, že vedecká presnosť po vlastnej transformácii do podoby modernej techniky dospela na pomyselnú hranicu, za ktorou nás môžu očakávať zmeny, ktoré budú racionálne iba potiaľ, pokiaľ na Zemi naďalej budú žiť ľudia a pokiaľ sa ľudia fatálne neodcudzia prírode na základe náhlej zmeny individuálnej a sociálnej existencie, intuitívne predpokladáme, že téma modernej techniky *face-to-face* súčasnej ekologickej situácii stavia akademickú obec pred pojmový a praktický problém (často schizmatického) delenia na sféru vedeckej presnosti, prístupujúcej k prírode s cieľom pochopiť ju či hľadať v prírode *to, čo je*, resp. *ako* to dosiahnuť a sféru etiky, prístupujúcu k prírode na základe toho *čo by malo byť*, resp. *čo* konať, poprípade *čo* nekonať. Toto delenie oslabovalo a naďalej oslabuje spôsoby a vzájomné väzby medzi zobrazovaním prírody (vedecké teórie) a scenármi, ktoré inšpirujú postoje, hodnoty, konanie v etickej sfére. Neproduktívne redukovalo a redukuje ich recipročný a dynamický vplyv, ktorý sa vyvíja postupnými modifikáciami.

V predchádzajúcich kapitolách sme sa pokúsili o komplexnejší náčrt vzťahu vedy a etiky a poukázali sme na dôležitú heuristickú úlohu vedy (premýšľané preferencie) pri *vysvetľovaní* nášho miesta

v kozme, keď „sama veda spochybnila antropocentrické predsudky, keď ukázala, že ľudia sú súčasťou spoločného pletiva vzájomných vzťahov, bez prílišného zdôrazňovania zásadných rozdielov medzi ľudským a mimoludským“ (O. Suša 1999: 296), a nenahraditeľnú úlohu etiky (pocitované preferencie) ako výraznej senzitivity, širokej sympatie a odhodlania morálne excelentne a zodpovedne reagovať pri porozumení nášmu miestu v kozme.

V tejto kapitole sústredíme pozornosť na kontextuálne prepojenie sveta kultúry a prírodného sveta cez väzby subsystému kultúry – techniky⁴⁰ a jej vplyv a dosah tak na svet kultúry, ako aj na prírodný svet. Filozofickým reflektovaním techniky (v učení M. Heideggera, H. Jonasa, J. Habermasa a i.) na poli rezonancie interpenetrácie techniky do všetkých úrovní celku kultúry (kultúrno-habituálny vplyv⁴¹ s akoby ničím nerušenou infantilnou „dôverou“ v absorpčné schopnosti biosféry) chceme ilustrovať veľkosť i slabosť „človečenstva“, nepredvídateľnosť technoevolúcie, resp. *technicistného systému*.⁴²

Upozorňujeme, že chápanie prírody je určované mnohosťou kultúrnych konfigurácií, čo znamená, že k porozumeniu možným väzbám a možným rizikám uskutočňovaných transakcií medzi stechnizovaným

⁴⁰ V angloamerickej jazykovej oblasti prevláda používanie termínu *technologia* pre to, čo sa v stredoeurópskej oblasti nazýva *technika* (vedotechnika). Keďže predložený príspevok nie je jazykovedný, používame tieto termíny na označenie toho istého arbitrárne.

⁴¹ Rozširujeme význam pojmu habituácia z individuálnej úrovne organizmu na mechanizmus širšie pôsobiaci; habituácia znamená stav alebo lepšie proces k nemu vedúci, keď pri častom opakovaní určitého podnetu prestáva organizmus adekvátne reagovať, resp. prestáva ho vnímať; je to „presýtenie“, ktoré vedie k habituálnemu otupeniu, čoho typickým príkladom môže byť technologické ovplyvňovanie prakticky všetkých spoločenských aktivít bez toho, aby sme ich na individuálnej úrovni vnímali ako technologické zasahovanie.

⁴² Tento typ systému (Gras 2001) odráža spôsob bytia a myslenia vo svete, v ktorom artefakty, nástroje, stroje a životný štýl, ktorý ich sprevádza, tvoria „systém“, tzn. všetky uvedené elementy sú od seba vzájomne závislé.

svetom a svetom prírody možno dospieť prostredníctvom „intermigračných“ diskurzov zohľadňujúcich jednak mnohorakosť kultúrnych konfigurácií prírody a jednak interdisciplinárnu mnohosť projektov prírody. V tomto prípade ide o zložitú maticu spomínanej súvzťažnosti v *diskurzoch o ekológii*.

Stanislaw Lem vo svojom fundamentálnom diele *Summa technologiae* (1976) rozlišuje dve evolúcie – biologickú a technickú. Zatiaľ čo bioevolúcia, ktorej „iniciátorkou“ je príroda, spontánne realizuje „to, čo je“ a človek je súčasťou tejto spontaneity ako „mimovoľné“ dieťa matky Prírody, technická evolúcia zahŕňa vzťah teórie a praxe – abstraktných znalostí k uskutočňovaným technológiám. Na jednej strane je „slepý“ evolučný tok a na druhej strane homeostatická činnosť človeka, využívajúca technológie na pretváranie svojho okolia podľa svojich potrieb. Zdalo by sa, že technoevolúcia – opierajúca sa posledné storočie predovšetkým o vedu, čo znamená lavínovitý technologický pokrok zasahujúci celý svet – je človekom riadený a pevne ovládaný tok. Množstvo emergentných udalostí však poukazuje na určité náznaky jej semiautonómnosti, predovšetkým vo vzťahu k sociálnemu prostrediu.

Technoevolúcia ako súčasť kultúry a civilizácie „nevie“, kedy vďaka vedeckým objavom vstupuje na dráhu zrýchleného vývoja, ktorý môže a nemusí znamenať lepšie zvládnutie živelných síl prírody a spoločnosti prostredníctvom regulačných zásahov, ktoré „regulujú“ aj ľudské osudy. Nevie (resp. vie, ale až v empirickom výstupe – teda *ex-post*), aké dosahy budú mať jej abiotické produkty na biosféru. Jednoducho, aj technoevolúcia „rozvíja zvitok“ plný neočakávaných a emergentných krokov, ktoré menia či môžu meniť konsenzuálne paradigmy a ekologickú situáciu. Vyjadrené veľmi všeobecne, veda je v súčasnom ponímaní skúmaním zákonitostí sveta a technika je ich využitím pre potreby človeka, ktoré často presahujú sféru únosnosti prvej a druhej prírody.

Veda, ako producent teórií a prostriedkov na ich overovanie, sa zaujíma o fakty, nie o človeka, inak povedané, vo vede „mlčí človečenstvo“. Je potrebné zdôrazniť, že metafora „mlčiaceho človečenstva“ je len ilustratívna. V širokom zmysle vedecké teórie⁴³ implikujú určitý scenár, resp. projekt, ktorý inšpiruje postoje, správanie a ekologický étos, ktorý sa v priebehu dejín vyvíja prostredníctvom postupných modifikácií, plynúcich z charakteru väzieb medzi vedou, filozofiou a etikou (sámozrejme, je tu veľa ďalších prvkov týchto väzieb) v určitom historickom období.

Určenie filozofie ako miesta kladenia a spracovávania otázok poskytuje priestor pre filozoficky relevantné motívy sprevádzajúce tak technoevolúciu, ako aj evolúciu ekologickej etiky. Už H. G. Gadamer upozorňoval na neproduktívnosť „hotového“ poznania a zdôrazňoval nastavenosť na otázky. Otázky, ktoré sa neustále opakujú, a pretože sa nedajú vyriešiť s konečnou platnosťou, pretrvávajú (ako písal N. Hartmann, vždy ostávajú „nedoriešené zvyšky“ – neracionálne momenty). Pretrvávajú ako inšpirácie a motívy k započatiu myslenia a diskurzu chápaného, ako „jeden z mnohých diskurzov, ako jeden z mnohých projektov, na ktorých sa zúčastňujeme“ (Rorty 2000: 321-322). Diskurzu o tom, čo sa nás bytostne dotýka a umožňuje kladenie otázok: „Aký to má zmysel?“, „Aké ponaučenie pre nás plyní z poznania o tom, ako fungujeme my sami i ostatná príroda?“ (ibid.: 322).

Na produktívnom poli filozofie, ktoré nás nenúti k vypracovaniu uzavretých či pevných teoretických výpovedí a programov, premýšľame etické posuny väzieb medzi človekom, technikou, prírodou a prírodnými entitami a z nich vyvierajúce ekofilozofické a ekoetické ukotvovanie jednotlivca a spoločnosti v ich vzťahu k prírode. To predpokladá nevychádzať len z určitej špekulatívnej predstavy o člo-

⁴³ Zdá sa, že príliš dôverujeme teóriám aj preto, lebo máme pomerne málo prostriedkov na ich overovanie; veda na rozdiel od filozofie je producentom obidvoch prvkov.

veku, prírode, kultúre a technike, ale aj z poznania čiastkových vied a povahy samej skutočnosti.

Predbežná poznámka: jednostranné fixovanie na techniku je vylúčené. Zvolená téma implikuje relácie medzi technikou a človekom, spoločnosťou a prírodou, axiosférou a etikou. Tento relacionizmus je dominantný pre zameranie otázok.

Začnime otázkou: uvažuje človek o hodnotách pri používaní techník a technológií rôzneho typu a zamerania alebo podlieha automatizmu zvyklostí a každodennosti v styku s týmito fenoménmi a zostáva v nazeraní na techniku „domácom majstrom“, tzn. postuluje len jej príručnosť? Pokiaľ je človek tým, kto rozhoduje o výskume, vývine, použití i perspektívnom zacielení techniky, potom musia byť nastolené ďalšie otázky: čo je mienené pojmom technika? Implikácia položenej otázky: aký je človek „poznamenaný“ technikou? Je to jednotlivec, malá skupina (napr. špecialistov), spoločnosť, druh? Človek monocerebrálny, kybernetický, teda ten, ktorý je orientovaný výlučne rozumovo, nazerajúci na svet ako na konglomerát vecí, rutinný človek, protodiakrízny človek? Z hľadiska uvažovanej témy sa neodbytné predierajú na povrch otázky o zachovaní života, o obraze zdravého sveta ktoré prestávajú byť definované len biologicky, a tým sa otvára Pandorina skrinka plná emergentných problémov, ktoré nemožno zmietnuť zo zorného poľa človeka 21. storočia, pretože sa zdá, že sa ich človek, veda a etika už nikdy nezbaví.

Diskurzy zmieneného problému, a s nimi spätá relativizácia hodnôt v súvislosti s oslabovaním či kritickým reflektovaním úlohy a postavenia človeka, ľudského druhu, ľudského spoločenstva (kritika antropocentrizmu, homocentrizmu, humanizmu), zvädzajú k tvrdeniam o posthumánnej ére (tak, ako ju vo svojej knihe *Koniec človeka*, ohlasuje Francis Fukuyama), či hodnotovom nihilizme. Ekologicko-etický kontext spochybňuje takúto optiku posudzovania. Relativizácia hodnôt je tu kontextualizovaním hodnôt s ekologickou skúsenosťou, so

spoločenskými, individuálnymi, kultúrnymi a civilizačnými okolnosťami.

Príliš veľa otázok nesie riziko ich zneprehľadnenia. Prvým problémom a fundamentálnou otázkou tematizovanej problematiky je otázka „čo je *technika*?“. Je možné uviesť množstvo definícií, interpretácií a charakteristík techniky (pozri: Stekauerová 1999). Tematika techniky je široká a vzhľadom na svoju šírku zostáva neurčitá. Práve táto neurčitosť umožňuje odpovedať na položenú otázku z najrozličnejších hľadísk. Mnohí autori zviditeľňujú spätosť techniky s človekom a jeho evolúciou. Zdá sa, že je to prvý a podľa nášho názoru aj nespochybniteľný krok na ceste za odpoveďou. Toto všeobecné tvrdenie a zároveň identifikovanie obsahu pojmu, ktorý zahŕňa najrozmanitejšie čiastkové aspekty, je nevyhnutne abstraktné. Stojíme pred rozhodnutím uspokojiť sa so stručnou a pomerne neurčitou formuláciou alebo osobitne formulovať čiastkové hľadiská. V druhom prípade by sme ustrnuli vo výklade detailov, čím by sme opustili rámec prehľadného vymedzenia pojmu. Túto situáciu potvrdzujú návrhy definícií a interpretácií techniky H. Lenka a S. Mosera (1973). Autori predkladajú charakteristiky techniky v duchu metafyzickej tradície, v duchu tvorivého pretvárania, aktívneho konania, v duchu metodického charakteru uplatňovaného postupu a i.

Nespočetné pokusy filozofického reflektovania, hodnotenia techniky a filozoficky adekvátnejších definovaní techniky sa v zásade špecifikujú do podoby: *scientisticko-racionalistickej*: technika je v pozícii aplikovanej prírodovedy – aplikácia teórií a metód vedy na praktické konanie (E. Mach, B. Russell, M. Bunge); *komplexne sociálnej* (tzv. *analytickej*): dominujú aspekty sociálno-politické, ekonomické, kultúrne, ekologické (F. Rapp, J. Ellul, H. Marcuse, J. Habermas a i.); *existenciálne antropocentrickej*: sústredenie pozornosti na vzťah medzi technikou a podstatou človeka, na filozoficko-antropologické a morálne aspekty (M. Scheler, A. Gehlen, J. Ortega y Gasset, O. Spengler, G. Anders a i.); *epistemologickej*: technika je

ponímaná ako produkt rôznych foriem poznania (H. Skolimowski, J. Jarvie a i.); *náboženskej*: interpretácie techniky líšiac sa rôznymi interpretáciami náboženského života, ktoré implikujú náboženské hodnotenie a definovanie techniky (N. Berd'ajev, L. White Jr., E. Gill, F. Dessauer, Y. R. Simon a i.). V každej z nich sa určitým spôsobom reflektuje všeobecný priestor tzv. technizovaného sveta (sveta v každej oblasti determinovaného technikou), čo predznamenáva divergentné tendovanie charakteristík techniky a modifikáciu otázky: čo je technika? do podoby čo technika znamená?, pričom táto druhá otázka implikuje ďalšie otázky: čo to znamená pre človeka? etiku? politiku? ekonomiku? pre náboženstvo?

Technikou si vytvárame „druhú prírodu, ktorá nás obklopuje ako sieť pavúka. Chráni nás pred nepredvídateľnými vplyvmi a ponúka mnohoraké príjemnosti a úľavy. Preto neprekvapuje, že sme sa do tejto siete zamotali zo všetkých strán“ (Rapp 1978: 164). V princípe je možné konštatovať, že toľkokrát spomínaný a traktovaný problém panského vzťahu k prírode a odcudzenia od prírody, je podmienený rozmerom výhod, ktoré technika a teda ztechnizovaný svet prináša. Sám proces poľudšťovania je *arteficiálnym* procesom, kde má technika nezastupiteľné miesto. Evolúcia ľudskosti je pevne spätá s „tisícročnou arteficializáciou človeka ním samým“ (Bourg 1996: 163) prostredníctvom jeho zvláštnej schopnosti (samozrejme okrem mnohých ďalších) *techné*. Otázne je, nakoľko sme pripravení splatiť účet daným technickým súvislostiam, nakoľko sme ochotní pripustiť možnú stratu „ideálu“ autonómneho jednotlivca ako najvyššieho cieľa ľudského bytia, ktorý tvorí pevnú súčasť filozofickej tradície. Aj táto dilema stavia pred filozofiu ťažko zvládnuteľný problém usúvzťažnosti epistemológie, ontológie, antropológie, axiológie a etiky. Jednoducho, filozofický problém techniky vyžaduje komplexnú filozofiu techniky.

dualizácia rozum/morálka. Pravidlá morálky, podľa D. Huma, nemôžu byť požiadavkami rozumu, ale skôr ich treba priradiť k citu; keď majú mať morálne výpovede vplyv na správanie, musia sa obracať k citu. Tento východiskový model je typický pre A. J. Ayera, Ch. L. Steven-sona a i. Uvedení autori redukujú funkciu morálnych slov (morálnych viet) na dynamicko-emotívnu, apelačnú, podnecujúcu a persuzívnu úroveň - na výrazy citov a s nimi súvisiacich postojov.

Etický pluralizmus

Orientovanie ľudského správania na základe rôznych vzájomne si konkurujúcich etických noriem a princípov, ktoré nemožno zredukovať na jediný princíp.

Etika techniky

Vznik tejto relatívne mladej disciplíny sa datuje okolo roku 1970 a úzko súvisí s *technology assessment* zaoberajúcim sa predovšetkým problematikou politického riadenia a vplyvov techniky a v tomto zmysle hodnotením techniky. To boli začiatky normatívneho spôsobu ponímania techniky. V etike techniky sa uplatňujú rôzne koncepcie hodnôt v nadväznosti na normatívnu etiku, etiku dôsledkov a etiku zodpovednosti. K významným predstaviteľom etiky techniky možno zaradiť H. Jonasa, G. Ropohla, H. Lenka, M. Maringa a i.

Etológia (gr. *éthos*, *mrav*)

V súčasnej taxonómii vied náuka o správaní, súčasť biológie; starší význam, ako náuka o zásadách mravného správania. V 17. a začiatkom 18. stor. bol za *ethológa* pokladaný herec predvádzajúci rôzne typy charakterov. V 18. stor. bol takto označovaný človek venujúci sa etológii alebo etike (J. S. Mill). V prvej polovici 20. stor. sa etológia chápe ako súčasť ekológie. Moderná etológia ako prírodovedná náuka zaoberajúca sa štúdiom fyziológie živočíšneho správania vďačí

za svoj zrod rakúskemu biológovi a lekárovi K. Lorenzovi, ktorý teóriou vrozených vzorcov správania upozornil na neschodnosť a utopickosť snahy o totálnu manipulovateľnosť živočíchov i človeka.

Evolucionizmus

Vo filozofii je evolucionizmus označovaný ako *vývojová filozofia*. Hlavným predstaviteľom evolucionizmu je H. Spencer, ktorý zaviedol do filozofického diskurzu pojem evolúcia ako synonymum vývoja. V *Princípoch etiky* (1892) za najvšeobecnejší zákon prírody a všetkých vedeckých zákonov považuje *zákon evolúcie*, ktorý navodzuje procesúalnu úroveň hmoty schopnú ďalšej integrácie. Začiatkom 20. storočia je evolucionizmus postupne vystriedaný difuzionizmom. K významným predstaviteľom evolucionizmu patria napr. L. H. Morgan, E. B. Tylor, A. Lang, J. G. Frazer, S. Alexander, H. Bergson.

Filozofia techniky

Pojem, ktorý ako prvý použil E. Kapp v práci *Základné smery filozofie techniky* (*Grundlinien einer Philosophie der Technik*) (1877), kde sú nástroje a stroje (technika) reflektované ako *orgány druhej potencie*, ktoré sú pokračovaním evolúcie späť s ľudským druhom; filozofická disciplína snažiaca sa o produktívne spojenie filozofických koncepcií s modernou prírodovedou a na tomto základe o analýzu a deskripciu miesta a úlohy techniky v súčasnej civilizácii. Technika ako významný kultúrny jav sa stala predmetom rôznych pozícií vo filozofii techniky, ktoré možno sústrediť do troch skupín: *metafyzické* alebo *ontologické* teórie techniky (M. Heidegger, M. Beck, H. Jonas, J. Ellul a i.), ovplyvnené buď teóriami dominovania, alebo evolučnými teóriami; *antropologicky* orientovaná filozofia techniky (E. Kapp, L. Mumford, O. Spengler a i.); *systémovoteoretické* alebo *analytické* teórie techniky (F. Rapp, K. Tüchel, H. Lenk a i.), pokúšajúce sa o diferencované hodnotenie techniky.

sa z rozličných činiteľov, ktoré spolu tvoria živú (biotickú) a neživú (abiotickú) prírodu. Samotný pojem zavádza E. Haeckel (1866), ktorý ekológiu vykladá takto: „pod ekológiou máme na mysli súbor poznatkov týkajúcich sa *ekonómie prírody*,... slovom, ekológia je štúdium o všetkých tých zložitých vzájomných vzťahoch, ktoré Ch. Darwin označuje ako podmienky boja o existenciu“ (Rozzi 1999: 915). Neskôr sa začala profilovať ako vedný odbor skúmajúci vzťah živých organizmov a prostredia (problematika tzv. životného prostredia). Predmetná sféra ekologických štúdií je rozličná. Skúma sa vzťah jednotlivých organizmov alebo jedincov toho istého druhu k prostrediu (*autekológia*); skúmajú sa vzťahy rozličných spoločenstiev organizmov k prostrediu (*synekológia*); rozlišujeme *bakteriálnu ekológiu*, *ekológiu rastlín*, *ekológiu živočíchov*, *ekológiu krajiny*, tiež *ekológiu sociálu*, *ekológiu človeka* a i.

Ekologická etika

Spôsob aplikácie normatívnej etiky na určitý súbor praktických (problémových) otázok, ale zároveň predstavuje aj *nový spôsob realizácie normatívnej etiky* vo všeobecnosti. Je oblasťou interdisciplinárneho skúmania a premýšľania vzťahu človeka a prírody. Podnetom pre tento *problémovo* orientovaný typ aplikovanej etiky bola emergentná ekologická situácia; vplyvom masívnej technizácie a neuvážaných technologických zásahov sa začali prejavovať známky ireverzibilného poškodzovania biosféry. Paradigmatickým východiskom ekologickej etiky je *etika Zeme* Alda Leopolda, ktorý rozšíril predmet etiky tak, aby mohol zahŕňať aj vzťahy človeka k prírodnému svetu a mimoludským entitám. A. Leopold rozvinul ekologickú etiku v súvislosti s modernou ekológiou. K významným predstaviteľom súčasnej ekologickej etiky patria: P. Singer, T. Regan, J. B. Callicott, F. Capra, A. Naess a i. (neantropcentrické modely); H. Rolston III, P. W. Taylor, J. A. Passmore, B. Norton, E. C. Hargrove a i. (rôzne modifikované antropocentrické modely).

Ekologická filozofia

Osobitý smer vo filozofii, ktorý sa konštituoval v sedemdesiatych rokoch 20. storočia ako smer reflektujúci problémy spoločné pre ekológiu a filozofiu, systémovo filozoficky uchopujúci ekologickú problematiku. Predmet bádania ekofilozofie je sústredený: na skúmanie etických, axiologických, ontologických, politických a ekonomických prepojení medzi spoločensko-kultúrnou aktivitou človeka cez sféru vedy, techniky, technológie, pedagogiky, didaktiky a existenčným habitatom človeka – biosférou, deštruovanou expanzívnosťou abiotických technológií; skúmanie vzájomných relácií medzi antroposférou a biosférou a z nich vyplývajúcich kritických reflexií. Ekofilozofia sa od svojich počiatkov typovo a strategicky rôzni. Napríklad J. M. Dolega (1999: 153 – 163) uvádza dvanásť rôznych koncepcií ekofilozofie: filozofia ekológie (Z. Hull), ekológia človeka (N. Wolanski), humanistická ekológia (S. Zieby), hlboká ekológia (A. Naess), ekologic-ká filozofia-ekokozmológia (H. Skolimowski), ekozofia T (B. Devall, G. Sessions), filozofia ekologickej krízy (V. Hosle), univerzalistická ekológia (J. Kuczynski), praktická filozofia prírody (Z. Lepko), sozológia (W. Goetel) a i. Najvplyvnejšie ekofilozofické školy: ekologická filozofia (H. Skolimowski), deep ecology – hlboká ekológia (A. Naess), ekofeminizmus (V. Plumwoodová, K. Warrenová), sociálna ekológia (M. Bookchin), ekológia Zeme (T. Berry).

Ekosystém

Živé organizmy v systematickej interakcii medzi sebou navzájom a s anorganickým prostredím.

Emotivizmus (lat. *movere*, *hýbať*)

Nonkognitívna teória, ktorej najdôležitejšie tézy nachádzame u D. Huma. Základným predpokladom Humovej morálnej filozofie je oddelenie rozumu a vôle, dualizácia fakt/hodnota, z čoho vyplýva